

Akateemisen profession asema korkeakoulu-uudistuksissa

Maat ja talousalueet etsivät kestävästä taloudellisesta perustasta ja vastauksia yhteiskunnallisiin ongelmiin mm. investoimalla korkeakoulujärjestelmiin. Myös Suomella on eri aikoina ollut kunnianhimoisia ohjelmia, joissa on edistetty kansakunnan ja talousjärjestelmän tavoitteita sekä tutkimus- ja koulutusinstituutioiden houkuttelevuutta. Suomi on perustanut 2000-luvulla yhteiskunnallisen kehityksen pitkälle tietoyhteiskunnan lähtökohtiin, jolloin tutkimusjärjestelmä on laajentunut. Tämä kehitys on 2010-luvulla kääntynyt, ja korkeakoulutuksen ja tutkimuksen epäjatkuvuus tietoyhteiskunnassa on ilmeistä. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimintaympäristössä talouden heikkeneminen on tuonut akateemisen profession työhön epävarmuutta ja vienyt edellytyksiä pitkäjänteisyyteen.

Kun 2010-luvun alussa Suomen korkeakoulujärjestelmä näyttäytyi kansainvälisessä keskustelussa esimerkkinä vakaasta kasvusta ja yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta, on tämän päivän kuvana tutkimusyhteisön huoli aiovienin kasvusta¹. Akateemisen profession työn ymmärtäminen uudessa tilanteessa ja korkeakoulujen toimintaympäristön muutoksen vaikutukset profession houkuttelevuuteen ovat nousseet oleelliseksi kysymyksiksi. Akateemiseen profession on kiinnitytty pääsääntöisesti tieteenalaperustaisen koulutuksen antaman meriitin perusteella. Sen ytimen muodostavaa henkilöstöä oli vuonna 2015 ammattikorkeakouluissa opetus- ja TKI-toiminnassa² noin 6 000 sekä

yliopistoissa tutkimus- ja opetushenkilöstöä noin 17 400.

”Yliopistoissa akateemisen profession keskeinen tehtävä on tutkimus, ja ammattikorkeakouluissa painottuu opetus.”

Vaikka työolosuhteet yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa ovat heikentyneet, on yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla yhä vahva asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Niiden autonomia perustuu kansallisen sääntelyn mahdollistamiin taloudellisiin, hallinnollisiin ja tieteen menettelyihin, mutta toimintaympäristöllä on toki ristiriitaisia odotuksia kor-

keakoulujen tehtävistä. Vuosikymmenen jatkunut korkeakoulutuksen taloudellisten edellytysten heikkeneminen on muuttanut oleellisesti akateemisen profession toimintaedellytyksiä (PINHEIRO ET AL. 2015; FUMASOLI JA HUISMAN 2013).

Tutkijakoulutetuilla on erilainen asema ja merkitys yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa, kuten myös eri tieteenaloilla ja tutkimuslaitoksissa. Yliopistoissa akateemisen profession keskeinen tehtävä on tutkimus, ja ammattikorkeakouluissa painottuu opetus. Tutkimuslaitoksissa on myös viranomais-tehtäviä, joita koulutusinstituutioilla ei ole. Nämä erot ovat ennemminkin kaavamassa kuin laajentumassa, mutta toistaiseksi tämä ei ole heijastunut tutkijakoulutettujen liikkuvuutena.

TIMO AARREVAARAN
mielestä akateemisen profession
työolosuhteet ovat korkeakoulu-
uudistuksen ytimessä.

AKATEEMISEN PROFESSION JA HALLINNON VÄLILLE ON MUODOSTUNUT KOLMAS TILA, JONKA TEHTÄVIÄ OVAT MM. AKATEEMISTEN TAITOJEN TUKI, OPPIMISEN TEKNOLOGIA JA TUTKIMUKSEN JOHTAMINEN.

AKATEEMINEN PROFESSIO TUTKIMUSKOORTEENA

Euroopan unioni on sitoutunut Lissabonin strategiassaan tavoitteeseen nousta talouden, tutkimuksen ja kehityksen elementtejä hyödyntäen maailman kilpailukykyisimmäksi ja dynaamisimmaksi, tietoon perustuvaksi talousalueeksi. Tavoite ei ole talouden ja rakenteiden uudistuksessa itsestäänselvyys, ja sen toteuttavat professiot ovat nekin muutoksessa. Profioiden muutokset, niiden asema yhteiskunnassa ja epävarmuus korkeakouluinstituutioiden asemasta ovat teemoja, joissa kansainvälinen vertailu on mahdollista.

Vuonna 2007 toteutunut 18 maan ”Muuttuva akateeminen professio”-tutkimus (CAP) ja vuonna 2011 toteutunut kahdeksan eurooppalaisen maan EUROAC-tutkimus toivat esille ristiriidan akateemisen profession työn ja korkeakouluun kohdistuvien odotusten välillä. Korkeakouluissa ammatillisen identiteetin ja professionaalisen autonomian muutos on ilmeinen. Tämä näkyy siinä, että opetuksen ja tutkimuksen ohella työn osaksi on muodostunut yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tehtäviä. Ne ovat tuoneet tutkimuksen rahoittajat ja tutkimustiedon hyödyntäjät lähemmäksi tutkijayhteisöä ja myös tutkimustyön tavoitteiden määrittäjiksi. Tutkijoiden henkilökohtainen tiedonintressi on edelleen merkittävä, mutta se toteutuu laajemmissa kokonaisuuksissa ja kiinteämmässä vuorovaikutuksessa yhteiskuntaan. Akateemisen profession rooli yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ja vaikuttavuuden tehtävissä on merkittävä, mutta se toteutuu ensisijaisesti sitoutumalla yliopistoon instituutiona ja akateemisten tehtävien kautta.

EUROAC -hankkeen tutkimustuloksia on raportoitu erityisesti työtilanteen ja akateemisen profession aseman osalta (TEICHLER JA HÖHLE 2013). Tutkimusaineiston perusteella on laadittu laajasti

kansainvälisiä ja kunkin näihin hankkeisiin osallistuneen maan kotimaisilla kielillä painettuja julkaisuja sekä tuotettu arvokkaita aineistoja. Näin myös Suomessa, jossa aineisto on raportoitu kattavasti (PEKKOLA 2014; AARREVAARA ET AL. 2015).

Akateeminen professio sitoutuu yliopistoon akateemisten ja yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tehtävien kautta.

”Muuttuva akateeminen professio”-tutkimuksen jatkamiseksi on perustettu konsortio, joka toteuttaa vuosina 2017–2018 kansainvälisen kyselytutkimuksen yli 20 maassa. Vuonna 2017–18 toteutettava kansainvälinen APIKS-kyselytutkimus tulee tuottamaan aikasarjaa jatkoksi aiemmille tutkimuksille. Sen teemana ovat korkeakouluissa vaikuttavat arvot, asenteet ja ammattikäytännöt. Vaikka teeman globaalit trendit ovat vahvoja, ne ilmentyvät osallistuvissa maissa eri tavoin eikä universaaleilla muutostrendeillä ole välttämättä suoria seurauksia korkeakouluinstituutioiden toiminnoissa ja profession asemassa (TROWLER 1998; LEISYTE 2011).

Noin kolmannes APIKS-konsortion 25 maasta on toteuttanut vuoden 1992 Carnegie-tutkimuksen, kolmannes vuoden 2007 CAP-tutkimuksen, ja noin kolmannes on tämän jälkeen konsortioon liittyneitä maita. Osallistuvia maita ovat mm. USA, Iso-Britannia, Saksa, USA, Saksa, Japani ja Australia. Suomi on osallistunut konsortioon vuodesta 2007 lähtien.

ERILAISTUVAT TYÖMARKKINAT

Korkeakoulujärjestelmät ovat osassa maita laajentuneet merkittävästi vuo-

den 2007 tutkimuksen jälkeen. Tämä on merkinnyt myös järjestelmien erilaistumista, joka ilmenee akateemisen profession työolosuhteissa, työnjaossa ja yhteistyössä korkeakouluinstituutioiden välillä. Samojen pitkien prosessien äärellä ovat tutkimuksen, opetuksen ja hallinnon tehtävissä toimivat. Työtä tehdään prosesseissa, jotka kattavat korkeakoulujen professiot ja työn määrittämiseen osallistuvat. Työn yhdessä tuottaminen on todellisuutta, kattaen laajasti yhteiskunnan asiantuntemuksen ja tiedon hyödyntäjät. Korkeakouluun näyttääkin syntyneen kolmas tila akateemisen profession ja hallinnon tehtävien välillä (WHITCHURCH 2012). Korkeakoulujen kolmannen tilan tehtäviä ovat esimerkiksi akateemisten taitojen tuki, oppimisen teknologia, koulutuksen tuki, instituutiotutkimus ja tutkimuksen johtaminen.

Vielä 1980-luvulla Suomen kaikista yliopistoista säädettiin erillisillä laeilla, ja niiden asema määrittyi osana valtioturvallisuuden tilivirastoina. Vuoden 1997 yliopistolaki vahvisti yliopistojen asemaa osana korkeakoulujärjestelmää ja määrittä niiden tehtäviä suhteessa ammattikorkeakouluun ja tutkimuslaitoksiin. Ammattikorkeakoulusektorin perustaminen Suomessa 1991 merkitsi myös akateemisen profession kasvua.

Profession aseman muutos virkamiehistä työsuhteisiin ei ole ollut kivuton. Vuoden 1997 lakiuudistuksessa professorien virkaan nimittäminen siirrettiin tasavallan presidentiltä yliopistoille. Tämä oli perusteltu ratkaisu, jos näkökulmana on yliopistojen irtaantuminen valtioyhteisöstä ja yliopistojen autonomian kasvu. Uudistusta kuitenkin vastustettiin, ja vastaava toistui vuoden 2009 yliopistolain yhteydessä. Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen autonomian toteututtua vuodesta 2010 yliopistojen akateemisen profession palvelusuhdelajina on työsuhte. Virka-

STRATEGISEN TUTKIMUKSEN NEUVOSTO ON ESIMERKKI UUSISTA KORKEAKOULUJÄRJESTELMÄN OSALLISUUTTA LAAJENTAVISTA KÄYTÄNNÖISTÄ.

aseman säilyttäminen oli yliopistolain uudistuksen yhteydessä akateemisen profession järjestöjen tavoite, mutta siitä ei tullut käytäntöä. Tämä on jättänyt yliopistojen henkilöstölle osittain epätydyttävän roolin viranomaistehtävien osalta.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen muodostama duaalijärjestelmä mahdollisti sen, että kahden korkeakoulusektorin eriytyminen toteutui ensisijaisesti korkeakoulujen monimuotoisuutena. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ongelmaksi on 2010-luvun uudistuksissa muodostunut profilointi, jota on vasta viime vuosina toteutettu uskottavasti. Akateeminen professio ei ole ollut uudistuksissa aloitteellinen osapuoli, mutta esimerkiksi UNIFIn vetämissä RAKE-hankkeiden³ raportoinnissa yliopistot ovat ottaneet laajasti kantaa yliopistojen työnjakoon.

Monet Suomelle keskeiset vertailumaat ovat supistuvien korkeakoulujärjestelmien maita. Niissä akateeminen professio ikääntyy, kun taas kasvun maissa erityisesti Aasiassa uudet professioon kiinnittyvät sukupolvet ovat keskeisin osa akateemista professiota (CUMMINGS JA TEICHLER 2015). Korkeakoulut ovat hakeneet ratkaisuja kasvun ja supistumisen ongelmiin tiiviimmällä yhteistyöllä yhteiskunnan julkisten ja yksityisten instituutioiden kanssa. Tämä on merkinnyt korkeakoulujen tilivelvollisuuden korostumista, ja yhteiskunnan instituutiot ovat monissa maissa tulleet osaksi korkeakoulujen sisäistä hallintoa.

Tutkimus- ja opetushenkilöstö työskentelee yliopistoissa samoillakin aloilla erilaisin tavoittein ja työolosuhtein. Eri-laistumisen ilmiöt ilmentyvät akateemiselle professiolle työolosuhteiden muutoksina. ”Mertonilaiset” tieteen normit universalismi, tieteen tulosten yhteisyys, pyyteettömyys ja järjestäytyneet epäilyt ovat siirtyneet ”zimanilaiseen” yksinoikeuksien korostamiseen, paikallisuuden,

auktoriteetin, valtuutuksen ja asiantuntemuksen suuntaan (ZIMAN 1994).

Tunnistettuihin ongelmiin etsitään ratkaisuja uudenaikaisista yhteistyön muodoista ja käytännöistä, joissa akateemisen profession rooli määrittyy suhteessa yhteiskuntaan. Markkinoiden, kansalaisten ja asiantuntijoiden merkitystä korostavia tiedeyhteisön uusia käytäntöjä voidaan pitää osana laajempaa kehitystä, jossa tutkimusagendan määrittäminen ja kaantuu uudella perusteella yliopistoissa, korkeakouluissa ja tiedeorganisaatioissa (NUSSBAUM 2011; AARREVAARA JA PIETILÄ 2015).

Henkilöstöön kohdistuneissa tutkimuksissa on käynyt ilmeiseksi sen kriittisyys yliopistouudistuksia kohtaan.

Samalla kun yliopistojen taloudellinen perusta ja toiminnan legitimaatio eriytyvät, ovat akateemisen profession työmarkkinat osin irtaantuneet työolosuhteista. Yliopistouudistuksen jälkeisissä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen henkilöstöön kohdistuvissa tutkimuksissa samoin kuin uudistuksiin kohdistuneissa arvioinneissa on vastaajien kriittinen näkemys uudistuksiin ollut ilmeinen (OKM 2016, AARREVAARA ET AL. 2015). Näitä ovat aiheuttaneet säästöjen kohdistaminen henkilöstöön, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen profiilit, päätöksenteon muutokset ja työolosuhteisiin liittyvät ongelmat, kuten määrärajoitusten suuri osuus kaikissa uravaiheissa.

AKATEEMISEN PROFESSION TYÖN MUUTOS

Korkeakoulusektoreiden muutokset ovat liittyneet suomalaiseen julkisrahoitteisen toiminnan kehittämiseen ja

kansainvälisiin trendeihin, joiden ytimessä on yliopistojen ja korkeakoulujen irtaantuminen valtio-organisaatiosta ja itsenäisen oikeushenkilöaseman muodostaminen. Uudistusten ytimessä ovat tähän asti olleet korkeakoulusektoreiden rakenteelliset uudistukset. Se on kehitystä, joka antaa korkeakouluille mahdollisuuden samanaikaisesti vaikuttaa volyymitekijöihin, korkeakoulutuksen painopistealueisiin ja yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Käyttämättömät mahdollisuudet ovat kuitenkin enemmän kahden korkeakoulusektorin välisissä kuin niiden sisäisessä kehittämisessä. Näitä on mahdollista löytää opetuksen ja tutkimuksen yhteistyöstä sekä hallinnosta ja infrastruktuurihankkeista, joista on tehty avauksia korkeakoulujen tiivistyvässä yhteistyössä ainakin Lapissa, Lappeenrannassa, Tampereella ja Vaasassa.

Sisäisten ja ulkoisten sidosryhmien merkitys on ulottunut sellaisille alueille, jotka aikaisemmin olivat profession ydintehtäviä. Tällaisia ovat esimerkiksi koulutuksen ja tutkimuksen suunnittelun tehtävät, joissa regulaation, budjetitohjauksen ja informaatio-ohjauksen rinnalle on korkeakoulujärjestelmään muodostunut osallisuutta laajentavia käytäntöjä. Suomessa esimerkkinä tästä on Strategisen tutkimuksen neuvoston perustaminen, jossa perinteisen akateemisen arvioinnin rinnalla on arvioitu myös tutkimushankkeiden vuorovaiikutussuunnitelmia (AARREVAARA JA PULKKINEN 2016). Nämä tutkimukseen oleellisesti liittyvät tehtävät laajentavat akateemisen profession osaamisperustaa ja meritoitumista akateemisen yhteisön tehtäviin.

2010-luvun Suomessa yliopistoille asetetaan varsin korkeita odotuksia relevanssista ja tutkimusjärjestelmää ylläpitävästä dynaamiikasta. Kilpailu tutkimusrahoituksesta ja pysyvistä työsuhteista on kuitenkin niin kiivasta,

ettei tiedon liikkuminen professioiden, tieteenalojen ja yliopistojen rajapintojen yli ole itsestään selvyyttä. Tiedeyhteisössä on kuitenkin otettu ristiriitaisesti vastaan rahoitusinstrumentit, jotka kannustavat akateemisten lähtökohtien rinnalla yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen.

Ulkoisten sidosryhmien roolin muutos kuvastaa kehitystä, jossa perinteinen akateemisen yhteisön osaaminen on laajentunut laatuajatteluihin, yhdessä luomiseen, jaettuun tiedon tuottamiseen ja yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen.

Näyttöön perustuvassa päätöksenteossa on ilmeinen tarve tieteen menetelmin testattulle ja avoimelle tiedolle, joka yhdistettynä yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen tuo päätöksentekoon testattua tietopohjaa. Vaikka korkeakoulutuksen kehittämisen trendit ovat kansainvälisiä, on akateemisen profession tyytymättömyys niihin ilmeistä. Uudistuksissa tarvitaan referenssimaiden vertailuihin perustuvaa tietopohjaa akateemisen profession arvoista, asenteista ja ammattikäytännöistä. ■

Viitteet

- 1 Ks. "Nordic higher education in decline?" Times Higher Education, September 15, 2016. <https://www.timeshighereducation.com/features/is-nordic-higher-education-in-decline>
- 2 TKI-toiminta tarkoittaa tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa.
- 3 Suomen yliopistot UNIFI ry:n rakenteellisen kehittämisen RAKE-hankkeista ks. tarkemmin www.unifi.fi/toiminta/rake.

Kirjallisuus

- AARREVAARA, T. & DOBSON, I. & ELANDER, C. (2009), Brave New World: Higher Education Reform in Finland, *Higher Education Management and Policy*, 21:2, 89–106.
- AARREVAARA, T. & DOBSON, I.R. & WIKSTRÖM, J. (2015), Changing Employment and Working Conditions, teoksessa Fumasoli, T. & Goastellac, G. & Kehm, B.M. (Eds.): *Academic Work and Careers in Europe: Trends, Challenges, Perspectives*, Dordrecht: Springer.
- AARREVAARA, T. & PIETILÄ, M. (2015), Kansalaisia ja sidosryhmiä osallistavat käytännöt tutkimusagendan määrittelyssä, teoksessa Aittola, H. & Ursin, J. (toim.): *Eriarvoistuva korkeakoulutus? Artikkelikokoelma Korkeakoulututkimuksen XII kansallisesta symposiumista 19.–20.8.2014*. Jyväskylän yliopisto, 51–66.
- AARREVAARA, T. & PULKKINEN, K. (2016), Societal Interaction of Science in the Strategic Research Council Funded Projects. PE2020 Report. https://pe2020.eu/wp-content/uploads/2014/02/Soc-interaction-at-SRC_160916_valmis.pdf
- CUMMINGS, W.K. & TEICHLER, U. (Eds.) (2015), The Relevance of Academic Work in Comparative Perspective. *The Changing Academy – The Changing Academic Profession in International Comparative Perspective*, Vol. 13.
- FUMASOLI, T. & HUISMANN, J. (2013), Strategic Agency and System Diversity: Conceptualizing Institutional Positioning in Higher Education, *Minerva*, 51,155–169.
- LEISYTE, L. (2011), University Commercialization Policies and Their Implementation in the Netherlands and the United States, *Science and Public Policy*, 38, 437–448.
- MAASSEN, P. & KALLIOINEN, O. & KERÄNEN, P. & PENTTINEN, M. & SPAAPEN, J. & WIEDENHOFER, R. & KAJASTE, M. & MATTILA, J. (2012), From the Bottom Up – Evaluation of RDI Activities of Finnish Universities of Applied Sciences, *Publications of the Finnish Higher Education Evaluation Council* 7.
- NUSSBAUM, M. (2011), Talouskasvua tärkeämpää – miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä, Helsinki: Gaudeamus.
- OKM (2016), Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi. Loppuraportti 30.6.2016. OWAL-Group. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu ja 2016:30.
- PEKKOLA, E. (2014), Korkeakoulujen professio Suomessa – Ajankuvia, käsitteitä ja kehityskulkuja. *Acta Universitatis Tamperensis* 2003, Tampere: Tampere University Press
- PINHEIRO, R. & GESCHWIND, L. & AARREVAARA, T. (2015), Nested Tensions and Interwoven Dilemmas in Higher Education: the View from the Nordic Countries, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 7, 233–250.
- TEICHLER, U. & HÖHLE, E.A. (Eds.) (2013), *The Work Situation of the Academic Profession in Europe: Findings of a Survey in Twelve Countries*, Dordrecht: Springer.
- TREUTHARDT, L. & NUUTINEN, A. (Eds.) (2012), *State of Scientific Research in Finland 2012*, Publications of the Academy of Finland 6.
- TROWLER, P.R. (1998), *Academics Responding to Change*. Buckingham: SRHE/Open University Press.
- WHITCHURCH, C. (2012), *Reconstructing Identities in Higher Education: The Rise of Third Space Professionals*, London: Routledge.
- ZIMAN, J. (1994), *Prometheus Bound. Science in the Dynamic Steady State*, Cambridge: Cambridge University Press.